

YEŞİL ÜTOPYA MI YENİ KENTSEL DİSTOPYALAR MI? SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT KAVRAMINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Kentleşme içinde yaşadığımız dünya için yeni tanışılmış bir olgu değil, 10.000 yıldan daha fazla bir süre önce Tarım Devrimi ile başlayan ve o zamandan beri evrim geçiren sürekli bir inşa ve yıkım döngüsünün kümülatif temsilidir. Yine de 18. ve 19. yüzyıllardaki Sanayi Devrimi'ne kadar, bugünkü anlamda, yoğun ve belirgin bir kent ve kentleşme sürecinin varlığından – en azından dünyanın büyük bir kısmı için – bahsetmek çok mümkün değildir.

Dr. Öğr. Üyesi Özgür Sayın

Devrim'in erken döneminden itibaren ise, hızla gelişen endüstriyel üretim olanaklarının sunduğu iş ve daha iyi yaşam koşulları vaadi, kırsal bölgelerden kitlesel göçlere yol açmış; böylece önce ilk sanayi şehirleri ardından da metropol kentler ortaya çıkmaya başlamıştır. Başlangıçta Batı Avrupa ve Kuzey Amerika aksı ile sınırlı olan bu deneyim, birbirini takip eden bir dizi siyasi, ekonomik ve teknolojik gelişmenin etkisiyle hızla dünyanın geri kalanına doğru yayılmış ve kitlesel kentleşme geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçek anlamda küresel bir olguya dönüşmüştür.

Geldiğimiz nokta itibarıyla, küresel ölçekte 10.000'den fazla şehri kapsayan kentsel alanlar, dünya nüfusunun yarısından fazlasına ev sahipliği yapmaktadır ve çok yakın bir gelecekte bu oranın %70'in üzerine çıkması beklenmektedir. Öte yandan, bu aşırı ve hızlı kentsel yayılma, bu kentsel alanların çoğunu gıda, barınma, temiz su ve sanitasyon gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında ve sağlık, eğitim ve ulaşım gibi temel kamu hizmetlerine erişimde ciddi sorunlarla karşı karşıya

1 Dr. Öğr. Üyesi Özgür Sayın, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.

bırakmıştır. Hizmetlere erişim için yaşanan rekabet ve kitlesel göçün yol açtığı eşitsizlikler kentsel alanları potansiyel sosyal patlamaların merkez üssü haline getirmekte, inşaat baskısı, kentsel yayılma, ormanların ve tarım arazilerinin yok edilmesi ekosisteme geri dönüşü olmayan zararlar vermektedir.

Giderek kronikleşen bu sorunlar şehirlerin alışageldik yöntemlerle idare edilebilmesini neredeyse imkansız hale getirmekte ve şehirlerin nasıl planlandığı, inşa edildiği ve yönetildiği konusunda yeniden düşünmeye acil ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Sürdürülebilir kentleşme kavramı, hızlı kentsel büyümenin yarattığı zorluklara bir yanıt

olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, ortaya koyduğu iddia ve sahip olduğu retorik oldukça güçlü olsa da sahadaki gerçeklik genellikle daha karmaşık ve daha az iyimser bir tablo ortaya koymakta ve kavramı ciddi eleştirilerin hedefine koymaktadır.

"Sürdürülebilir kentleşme kavramı, hızlı kentsel büyümenin yarattığı zorluklara bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır."

Sürdürülebilir Kentleşme ve Sürdürülebilir Şehirler

En basit tabir ile, sürdürülebilir şehirler, çevresel sürdürülebilirliği, sosyal eşitliği ve ekonomik uygulanabilirliği bütünlükten bütünsel bir yaklaşımı ile tasarlanmış; gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden mevcut sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılayan şehirlerdir. Bu şehirler yenilenebilir enerji, verimli toplu taşıma, yeşil alanlar ve çevresel etkiyi azaltmayı amaçlayan atık yönetim sistemlerine öncelik verir. Aynı zamanda, kentsel gelişimin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarını dengelemeyi, ekolojik ayak izlerini en aza indirirken ve kaynaklara ve fırsatlara eşit erişim sağlarken artan nüfusu barındırabilecek şehirler yaratmayı amaçlar.

Sürdürülebilir şehirler, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için birlikte çalışan birkaç temel bileşenle karakterize edilir. Bu bileşenler şunları içerir:

- **Çevresel Sürdürülebilirlik:**
 - o Enerji Verimliliği: Binalarda ve altyapıda yenilenebilir enerji kaynaklarının ve enerji verimli teknolojilerin kullanılması yoluyla enerji tüketiminin azaltılması.
 - o Atık Yönetimi: Geri dönüşüm, kompostlama ve atık oluşumunun azaltılması için sistemlerin yanı sıra sürdürülebilir atık bertaraf yöntemlerinin uygulanması.
 - o Yeşil Alanlar: Biyolojik çeşitliliği artırmak, hava kalitesini iyileştirmek ve sakinler için rekreasyon alanları sağlamak için parkların, bahçelerin ve doğal peyzajların şehir planlamasına entegrasyonu.
- **Sosyal Sürdürülebilirlik:**
 - o Uygun Fiyatlı Konut: Tüm sakinlerin güvenli, yeterli ve uygun fiyatlı konutlara erişiminin sağlanması.

- o Sosyal İçerme: Cinsiyet, yaş, etnik köken veya sosyoekonomik statüden bağımsız olarak tüm sakinler için eşit fırsatların teşvik edilmesi ve bir topluluk ve aidiyet duygusunun teşvik edilmesi.

- o Topluluk Katılımı: Kentsel gelişimin toplumun ihtiyaçlarını ve isteklerini yansıtmasını sağlamak için kent sakinlerinin karar alma süreçlerine dahil edilmesi.

- **Ekonomik Sürdürülebilirlik:**

- o İstihdam Yaratma: Yeşil işlerin, sürdürülebilir endüstrilerin ve teknolojide inovasyonun geliştirilmesi yoluyla ekonomik fırsatların teşvik edilmesi.

- o Sürdürülebilir Ulaşım: Özel araçlara olan bağımlılığı azaltmak için verimli, uygun fiyatlı ve erişilebilir toplu taşıma sistemlerinin sağlanması.

- o Ekonomik Şoklara Karşı Dayanıklılık: Ekonomik krizlere, doğal afetlere ve diğer zorluklara dirençli şehirlerin inşa edilmesi.

Bu bileşenler sürdürülebilir şehirler için bir çerçeve sağlarken, bunlara ulaşmanın yolu genellikle dış faktörler, özellikle de neoliberal kentleşmenin ve özel sektör katılımının etkisi nedeniyle karmaşıktır.

Neoliberal Kentleşme ve Sürdürülebilirlik: Eleştirel Bir İnceleme

Serbest piyasa, deregülasyon ve özelleştirme ilkelerine öncelik veren neoliberalizm ideolojisi, özellikle son birkaç on yıldır kentsel gelişim üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Kentleşme bağlamında, neoliberal politikalar genellikle sosyal eşitlik ve çevresel sürdürülebilirlik pahasına ekonomik büyümeye öncelik vermiş, bu da böyle bir paradigma altında gerçekten sürdürülebilir şehirlere ulaşma potansiyeli hakkında kritik sorulara yol açmıştır.

Bu bağlamda ortaya çıkan eleştirilerin birbirleriyle yakından ilişkili beş ana gelişim eksenini bulunmaktadır.

1. Piyasa Odaklı Kentleşme: Kentsel Mekânın Metalaşması

Neoliberalizm altında kentler giderek artan bir şekilde ekonomik büyümenin ve küresel rekabet gücünün motoru olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum, kentleşmeye yönelik piyasa odaklı bir yaklaşımın benimsenmesine yol açmıştır; bu yaklaşımın başlıca hedefleri yatırım çekmek, emlak değerlerini artırmak ve kentin küresel pazardaki konumunu güçlendirmektir. Ancak bu yaklaşımın kentsel çevrelerin sürdürülebilirliği üzerinde önemli etkileri vardır.

Kentsel mekânın metalaştırılması, neoliberal kentleşmenin en derin etkilerinden biridir. Geleneksel olarak sosyal altyapının temel bileşenleri olarak görülen arazi ve konut, giderek artan bir şekilde finansal varlıklar olarak ele alınmaktadır. Bakış açısındaki bu değişim lüks sitelerin çoğalmasına, mahallelerin soylulaştırılmasına ve düşük gelirli sakinlerin yerlerinden edilmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler ekonomik büyümeye katkıda bulunabilirken, çoğu zaman sosyal eşitlik pahasına, mevcut eşitsizlikleri derinleştirerek ve kentlerin sosyal dokusunu parçalayarak bunu yapmaktadır. Bu tür sonuçlar, kapsayıcılığı ve herkes için

erişilebilirliği vurgulayan sürdürülebilir kentleşme ilkeleriyle doğrudan çelişmektedir.

2. Özel Sektörün Rolü: Kamu Yararı mı, Kâr Güdüsü mü?

Özel sektör neoliberal kentleşmede, özellikle de sürdürülebilir teknolojilerin ve altyapının geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, özel şirketlerin katılımı genellikle kamu yararından ziyade kar güdüsüyle hareket etmekte ve bu da gerçekte anlamda sürdürülebilir kentsel çevrelerin elde edilmesinde önemli zorluklara yol açabilmektedir.

Birçok durumda, lüks konut veya ticari gelişmeler gibi yüksek getirili projelere, uygun fiyatlı konut veya toplu taşıma gibi temel kamu hizmetlerinden daha fazla öncelik verilmekte, eğitim, sağlık, su ve enerji gibi temel hizmetler temini özel sektöre devredilmektedir. Bu önceliklendirme sadece sosyal eşitsizlikleri arttırmakla kalmayıp, aynı zamanda erişilebilir ve kapsayıcı şehirler yaratma çabalarını da baltalamaktadır.

Dahası, özel sektörün kentsel planlama ve yönetimdeki etkisi hesap verebilirliği ve şeffaflığı aşındırabilir. Kentsel gelişim

kararları genellikle sınırlı kamu girdisi ile alınmakta, bu da sürdürülebilir kentleşmenin daha geniş hedefleri ile uyumlu olmayan ve bunun yerine mevcut sosyal ve çevresel zorlukları daha da kötüleştirebilecek projelere yol açmaktadır.

3. Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları (KÖİ): İki Ucu Keskin Bıçak

Kamu-özel sektör ortaklıkları (KÖÖ), özellikle sürdürülebilir olarak nitelendirilen kentsel altyapı projelerinin finansmanı ve uygulanması için tercih edilen bir model olarak ortaya çıkmıştır. Ancak KÖİ'ler büyük ölçekli kentsel projeler için gerekli kaynakların harekete geçirilmesinde etkili olabilmekle birlikte, özellikle kamu mal ve hizmetlerinin özelleştirilmesi açısından önemli riskler de taşımaktadır.

KÖİ'lerle ilgili başlıca endişelerden biri, sosyal eşitliği ve kapsayıcılığı zayıflatma potansiyelleridir. Özel şirketler temel hizmetleri sağlama sorumluluğunu üstlendiğinde, bu hizmetlerin daha pahalı hale gelmesi ve en savunmasız kent nüfusları için daha az erişilebilir olması riski vardır. Bu durum, daha varlıklı sakinle-

rin sürdürülebilirliğinin faydalarından yararlandığı, daha yoksul toplulukların ise daha da marjinalleştiği iki katmanlı bir kentin oluşmasına yol açabilir.

KÖİ'lerin sürdürülebilir kentleşmeye olumlu katkıda bulunmasını sağlamak için şeffaflık, halkın katılımı ve faydaların adil dağılımına odaklanarak dikkatlice tasarlanmaları ve yönetilmeleri gerekir. Bu önlemler alınmadığı takdirde KÖİ'ler, sürdürülebilir şehirlerin ortadan kaldırmayı amaçladığı eşitsizlikleri sürdürme riski taşır.

4. Yeşil Yıkama ve Sürdürülebilir Kentleşme Gerçeği

Sürdürülebilirlik ana akım bir kavram haline geldikçe, yüzeysel veya kozmetik değişikliklerin önemli çevresel çabalar olarak sunulduğu “yeşil yıkama” riski de artmaktadır. Kentsel gelişim bağlamında, yeşil yıkama genellikle plasebo müdahaleler olarak ortaya çıkmaktadır – sürdürülebilir görünen ancak kentsel sürdürülebilirliği gerçekten etkileyen daha derin sistemik sorunları ele almayan projeler.

Örneğin, yeni bir bina yeşil çatılar ve enerji tasarruflu aletler içerdiği için çevre dostu olarak pazarlanabilir. Bununla birlikte, bu gelişme arabaya bağımlıysa, düşük gelirli sakinleri yerinden ediyorsa veya daha geniş toplu taşıma ağlarıyla entegre olamıyorsa, genel etkisi yine de olumsuz olabilir. Bu tür müdahaleler sahte bir ilerleme hissi yaratarak dikkatleri gerçek sürdürülebilirliğe ulaşmak için gereken daha zorlu sistemik değişikliklerden başka yöne çekebilir.

Yeşil yıkamadan kaçınmak, sürdürülebilir bir şehri neyin oluşturduğunu tanımlamak için net kriterler ve titiz standartlar gerektirir. Bu, kapsamlı çevresel değerlendirmeleri, raporlamada şeffaflığı ve kentsel projelerin uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerine anlamlı bir şekilde katkıda bulunmasını sağlamak için sürdürülebilirlik iddialarının bağımsız olarak doğrulanmasını içerir.

5. Eşitlik ve Sosyal Adalet

Sürdürülebilir kentleşme tüm sakinler için yaşanabilir şehirler yaratmayı amaçlasa da sürdürülebilir kalkınmanın faydalarının adil bir şekilde dağıtılamaması gibi önemli bir risk bulunmaktadır. Bazı durumlarda, sürdürülebilir kentsel projeler, çevre dostu gelişmelerin emlak değerlerini artırdığı ve düşük gelirli sakinleri yerinden ettiği soylulaştırmaya katkıda bulunmakla eleştirilmektedir. Bu sadece mevcut eşitsizlikleri daha da kötüleştirmekle kalmaz, aynı zamanda sürdürülebilirliğin faydalarının herkes için erişilebilir olmaktan ziyade ayrıcalıklı bir azınlık tarafından kullanıldığı kentsel ortamlar yaratır.

Bu endişelerin giderilmesi, sürdürülebilir kentleşme girişimlerinin sosyal eşitlik ve kapsayıcılığa öncelik vermesini gerektirmektedir. Bu, uygun fiyatlı konutlara

erişimin sağlanmasını, hassas nüfusların haklarının korunmasını ve toplulukların planlama ve karar alma süreçlerine aktif olarak dahil edilmesini içerir. Sosyal adalete güçlü bir bağlılık gösterilmediği takdirde, sürdürülebilir kentler vizyonu, yalnızca gücü yetenlerin erişebildiği ayrıcalıklı bir gerçeklik haline gelme riski taşır.

Sonuç Yerine: Sürdürülebilir Kentleşmeye Eleştirel Yaklaşım ve Yeni bir Gelecek Perspektifi

Sürdürülebilir kentleşme kavramı hem gerekli hem de karmaşıktır. Çevresel açıdan sürdürülebilir, sosyal açıdan kapsayıcı ve ekonomik açıdan dirençli kentler yaratmak için bir çerçeve sunarken, aynı zamanda önemli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Neoliberal kentleşmenin etkisi, özel sektörün rolü ve yeşil yıkamanın yaygınlığı, sürdürülebilir şehirlerin hedeflerini baltalamakla tehdit etmektedir.

Gerçek anlamda sürdürülebilir kentleşmeye ulaşmak için retorik ötesine geçmek ve kentsel gelişimin gerçeklerine odaklanmak şarttır. Bu da özel sektörün rolünü eleştirel bir şekilde incelemek, kamu-özel sektör ortaklıklarının gerçekten kamu yararına olmasını sağlamak ve yüzeysel önlemler yerine sistemik değişime öncelik vermek anlamına gelmektedir. Sürdürülebilirlik sadece çevreyle ilgili değildir; şimdi ve gelecekte tüm sakinler için yaşanabilir, eşitlikçi ve dirençli şehirler yaratmakla ilgilidir.

Bu zorlukları doğrudan ele alarak, şehirlerin sadece sözde değil uygulamada da sürdürülebilir olduğu, tüm sakinlerin ihtiyaçlarını karşıladığı, çevreyi koruduğu ve daha adil ve eşitlikçi bir dünyaya katkıda bulunduğu bir gelecek için çalışabiliriz.

"Gerçek anlamda sürdürülebilir kentleşmeye ulaşmak için retorik ötesine geçmek ve kentsel gelişimin gerçeklerine odaklanmak şarttır."